

Din ve Bilim
Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
Region and Science - Journal of Muş Alparslan University Faculty of Islamic Sciences
e-ISSN: 2667-7717 Aralık/December 2021, 4(2): 251-263

Sadru'l-İslâm Dönemi Şiirlerinde Tevhit ve Hz. Peygamber Teması
Tawhid and The Prophet Theme In Sadru'l-Islamic Period Poems

Ebubekir MATPAN

Öğr. Gör. İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı
Lecturer, İnönü University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric,
Malatya/Turkey
ebubekir.matpan@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3571-5087

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30 Eylül / September 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 13 Aralık / December 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.47145/dinbil.1000970

Atıf / Citation: Matpan, Ebubekir. "Sadru'l-İslâm Dönemi Şiirlerinde Tevhit ve Hz. Peygamber Teması/ Tawhid and The Prophet Theme In Sadru'l-Islamic Period Poems". Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 4 / 2 (Aralık 2021): 251-263. doi: 10.47145/dinbil.1000970

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Copyright © Published by Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi /
Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Arap edebiyatında şiir, Câhiliye döneminde en fazla işlenen sanat dalı olmuştur. Bu yüzden şiire *dîvânü'l-'Arap* denilmiştir. Arap toplumunun bu özelliği İslâm dininin gelmesiyle beraber aynı minvalde devam etmiş şiirin eski temalarına yenileri de eklenerek daha da zenginleşmiştir. Bu çalışmada Sadru'l-İslâm dönemi şiirlerinde işlenen tevhit ve Hz. Peygamber teması ele alınmıştır. Çalışmanın ana konusuna geçmeden önce bu dönemin sınırları belirlenmiş olup, hangi zaman dilimlerini kapsadığı tespit edilmiştir. Daha sonra Câhiliye döneminde şiirin önemi ile ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Akabinde Sadru'l-İslâm dönemindeki şiirin gerilemesi ilgili iddiaların gerekçesi olan âyet ve hadisler özet mahiyetinde değerlendirilmiş ve bunların şiirin gerilemesine delil olamayacağı, aksine Hz. Peygamberin şiiri Müşriklere karşı bir cihat aracı olarak kullandığını, dolayısıyla da geliştiği anlatılmıştır. Yeni dinin Arap toplumuna indirilmesinden sonra üzerinde durduğu temel ilkenin tevhit olduğu, zira Câhiliye Araplarının Allah'a inanmakla beraber şefahtçı olacakları iddiasıyla putlara taptığı ifade edildi. Bu dönemde Müslüman olan şâirler İslâm dinini kabul ettikten sonra tevhit temasını şiirlerinde sıklıkla kullandıklarını, bunu yalnızca Medine'de ikamet eden şâirlerle sınırlı olmadığını örnekleriyle beraber anlatıldı. Sadru'l-İslâm döneminde Hz. Peygamber teması içerisinde şâirlerin onun üstün meziyetlerini şiirlerinde işleyerek geniş bir külliyyat meydana getirdiklerini, bu türden yazılan şiirlerin Peygamberin hayatta olmasıyla sınırlı kalmadığını vefatından sonrada devam ettiği örnekler verilerek anlatıldı.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Sadru'l-İslâm Dönemi, Tevhit, Peygamber, Şiir, Tema.

Abstract

In Arabic literature, poetry was the most practiced branch of art in the age of *Jahiliyya* (Ignorance). That's why poetry is called *Diwanu'l-'Arab*. This feature of the Arab society continued in the same style with the advent of the religion of Islam and became even richer by adding new ones to the old themes of the poem. In this study, the theme of tawhid and the Prophet Muhammad, which was used in the poems of the Sadru'l-Islamic period, was discussed. Before moving on to the main subject of the study, the limits of this period were determined and it was revealed which time periods it covers. Then, brief information about the importance of poetry in the age of *Jahiliyya* is given. Later, the verses and hadiths, which are the reason for the claims about the decline of poetry in the Sadru'l-Islamic period, were evaluated as a summary and it was explained that they could not be an evidence for the decline of poetry, on the contrary, the Prophet used poetry as a means of jihad against the polytheists, and therefore it developed. It was stated that the main principle that was emphasized after the new religion was revealed to the Arab society was tawhid, because the Arabs of *jahiliyya* worshiped idols with the claim that they would be intercessors even though they believed in Allah. It is explained with examples that the poets who converted to Islam in this period used the theme of tawhid frequently in their poems after they accepted the religion of Islam, and that this was not limited to the poets residing in Medina. In the Sadru'l-Islamic period, It is explained by giving examples that poets created a wide corpus by processing his superior virtues in their poems within the theme of the Prophet, and that such poems were not limited to the Prophet's life, but continued after his death.

Keywords: Literature, Sadru'l-Islamic Period, Tawhid, Prophet, Poetry, Theme.

Giriş

Sadru'l-İslâm Dönemi şiirlerinde Tevhit ve Hz. Peygamber (s.a.v.) temasına geçmeden önce çalışmanın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülerek, sadru'l İslâm döneminin hangi tarihte başlayıp ne zamana kadar devam ettiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Sadru'l-İslâm Dönemi, Miladi 7. yüzyılda İslâm dininin Hz. Muhammed'e (s.a.v.) M. 610'da vahyin indirilmesiyle beraber başlayıp, IV. Halife Hz. Ali'nin (r.a.) (ö. 41/661) M. 661 / H. 41 şehit edilmesiyle biten zaman dilimini kapsayan döneme verilen isimdir. Sadru'l-İslâm dönemi ayrıca kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır: Birincisi, Hz. Peygamber'e tebliğ vazifesinin verildiği tarih olan M. 610 yılından başlayarak M. 632 / H. 10 yılında Medine'de vefat ettiği tarihe kadar geçen dönemdir. İkincisi ise; Hz. Ebubekir'in (r.a.) (ö. 13/634) M. 632 / H. 10 yılında halife seçilmesiyle beraber başlayıp

Hz. Ali'nin (r.a.) şehit edilmesiyle son bulan dönemi kapsamaktadır.¹ İslâm dininin, Arap Yarımadasına indirilmesiyle beraber başta edebiyat olmak üzere birçok alanda köklü değişiklikler meydana gelmiştir.

Arap toplumunun, İslâm öncesi yaşam biçimini anlatan en büyük edebiyat ürünü şüphesiz ki şiirdir. Yazı kültürünün sınırlı alanlarda kullanıldığı Câhiliye döneminde şiir, duyguları coşturması ve gönüllere hitap edilmesi sayesinde nesilden nesillere şifahi olarak nakledilmiştir. Şiir sanatının Arap toplumunda elde ettiği bu yüksek konumu göz ardı edilemeyecek kadar çarpıcıdır.²

İslâm dinin Allah tarafından Arap yarımadasına gönderilmeden önce, Arapların şiire atfettiği değer, -şâirden yoksun bir kabilenin bunu kendisine bir eksiklik olarak görmesi vb. sebeplerden ötürü- modern toplumların anlamakta zorlandığı bir olgudur. Zira Arapların yaşadığı coğrafya, konumu itibarıyla zirai olarak mümbit olmayan bir iklime sahipti. Bu yüzden hayatta kalmanın tek çaresi güçlü olmaktan geçiyordu. Bu nedenle fazla erkek nüfusa sahip olmak, ayrıca bu gücü desteklemek için de psikolojik bir kaynağa ihtiyaç vardı. Psikolojik güç olarak Arapların kullandığı en büyük silah ise, hiç şüphesiz ki şiirdi.³

Şiirin bu derecede önemli olduğu toplumda çok sayıda şâirin ortaya çıkması kaçınılmaz bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca sonraki dönemlerde yapılacak olan çalışmalarda dil malzemesine kaynak olacak olan şiirin, az da olsa üç asır hafızalarda yer edinmesi, Câhiliye insanının hayat tarzına sıkı bir şekilde bağlı olmasıyla ilgilidir. Bu ilişkiyi anlatmak için şiire *dîvânü'l-'Arap* denilmiş ve bu meyanda, Arapların kültürünü, yaşam biçimlerini ve tüm bilgilerini kapsayan eserler sürekli telif edilmiştir.⁴

1. Sadru'l-İslâm Döneminde Şiir

Araplar, Câhiliye döneminde duygularını ifade etmek için en çok başvurdukları yol olarak şiiri seçiyorlardı. İslâm dini geldikten sonra da bu minvalde devam ettiler, ne var ki bu yeni dinin öğretileri ile bağdaşmayan şiir temaları artık eskisi gibi kendine yer bulamadı ve neticede terk edildi. Bunun en büyük nedeni şâirlerin artık Kur'an'ın temel ilkelerini esas almak suretiyle şiirler nazmetmiş olmalarıdır. Câhiliye döneminde Arap toplumunda önemli bir yere sahip olan şiir, İslâm dininin gelmesiyle beraber yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu dönemde şiirin eski temaları işlenmekle beraber eski konulara yenileri eklemiş ve İslâm, kendine özgü bir edebiyat meydana getirmiştir.

Klasik Arap edebiyatçıları arasında şiirin bu dönemdeki durumu hakkında tartışmalar olmuş, kimilerine göre yeni dinin bu sanata olumsuz bakışı neticesinde şiir gerilemiş,⁵ kimilerine göre ise aksine şiirin eski konularına yenileri de eklenerek gelişme kat etmiştir.⁶ Biz konumuz itibarıyla ilgili tartışmalara girmeyeceğiz. Ancak bu iki zıt görüşün meydana gelmesine neden olarak zikredilen âyet ve hadislere kısaca değinmenin çalışmanın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de şiir ve şâir kelimeleri altı âyette geçmektedir. Bunlar; *بَلْ قَالُوا أَضْغَاتٌ أَلْحَامٍ بَلِ افْتِرَاءُ بَل* "Hayır, dediler, bunlar saçma sapan rüyalaradır; bilakis onu kendisi uydurmuştur, beki

¹ Muhammed Abdulmun'im Hafâcî. *el-Hayâtü'l-'edebiyye ba'de zuhûri'l-İslâm*. (Beyrut: Dârü'l-Cil. 1990). 8.

² Nihad M. Çetin. *Eski Arap Şiiri*. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1727. Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü. ts.), 1.

³ Abdurrahman Özdemir. *Eski Arap Şiirinin Zirve İsimlerinden Biri Lebîd b. Rabîa el-Amiri ve Divanı*. (Ankara: Araştırma Yayınları. 2007). 7.

⁴ İbn Sellâm el-Cumahî. *Tabakâtü's-şu'arâ*. (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye. 2001). 34.

⁵ Şiirin bu dönemde zayıf olduğunu iddia edenler için bkz. Abdurrahmân b. Muhammed İbn Haldûn. *Mukaddime* (Beyrut: Dârü'l Er'kam b. Ebî'l-Er'kam. 2001). 580; el-Cumahî. *Tabakâtü's-şu'arâ*. 34.

⁶ Sadru'l-İslâm döneminde şiirin daha da güçlendiğini savunanlara için bkz. Muhammed b. Ebî'l-Hattab Ebû Zeyd el-Kureşî. *Cemheretu eş'ari'l-Arab fi'l-cahiliyyeti ve'l-İslâm*. (Kahire: Mat'baa'tu nahdti Mısır. Tzs). 24; Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Kayrevânî. *el-Umde fi mehâsini's-şi'r ve âdâbih*. thk. Muhammed Muhyeddin Abdulhamîd. (Kahire: Dârü'l- Cîl, 1981). 1/27; Ahmed b. Muhammed İbn Abdîrabbih. *el-'İkdu'l-ferîd*. (Kahire: el-Mektebetü't-Ticâriyetü'l-Kübrâ. 1954). 2/156.

de o, şâirdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, öncelilere gönderilenin bir benzeri bir âyet getirsin”⁷ وَأَشْعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ “Şâirlere gelince, onlara da sapıklar uyarlar”⁸ وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشُّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ “ Biz ona (Peygamber’e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da...”⁹ وَيَقُولُونَ أَتَيْنَا لِنُحَاقُوا أَهْلَنَا لِنُبَدِّلَهُمْ لِيُسَاعِدَ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَةَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ “Mecnun bir şâir için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız? derlerdi”¹⁰ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرْتَنُزُّهُ بِهِ رَبِّ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَمَا تَنْزِيلُ الْغَاوِينَ “Yoksa onlar (o,) bir şâirdir; onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?”¹¹ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ “Ve o, bir şâir sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz?”¹²

Kur’an-ı Kerim’de geçen bu âyetler değerlendirildiğinde bunların şiiri yasaklama ile ilgili olmadığı açıkça görülecektir. Bu âyetlerden ancak Hz. Peygamber’den (s.a.v.) şâirlik vasfının reddedilmesi anlaşılabilir.¹³ Zira bu âyetler müşriklerin Peygamber’e (s.a.v.) nispet ettikleri şâirlik vasfını nehyetmektedir. Özetle zikredilen âyetlerin iki şeyin altını çizmeye çalıştığı mülahaza ediliyor; birincisi Peygamber’in (s.a.v.) şâir olmadığı, ikincisi ise Kur’an-ı Kerim’in şiir olmadığını anlatarak muhatabın bunu bilmesini hedefliyor.¹⁴

Bu ayetler içerisinde Şuarâ suresinde zikredilen âyetin devamında gelen diğer iki ayet en radikal söylemlerde başvuru nas olarak kabul edilmiştir. Bu ayetler; أَمْ تَرَأَى أَنَّهُمْ فِي كَلِّ وَإِدْيَاهُمْ وَيَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ “Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmez misin?”¹⁵ Bu âyetleri esas alanlar şiirin, âyetin şâirlere olumsuz olarak baktığını, bu nedenle de gerilediğini ve Müslüman şâirlerin şiir söylemekten korktukları, dolayısıyla da şiirin gerilediğini iddia etmişlerdir. Fakat gözden kaçmaması gereken bir husus daha var ki o da bu ayetlerin devamında gelen Şuarâ suresinin son ayetidir ki, iman edip sâlih amel işleyen ve Allah’ı çokça ananları önceki âyetlerin hükmünden çıkarmasıdır.¹⁶

Diğer taraftan hadis kaynaklarında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şiir ile ilgili söylediği bazı sözleri delil gösterilerek bunun yasaklandığı, dolayısıyla da Sadru’l-İslâm döneminde bu edebiyat türünün gerilediği ile ilgili iddiaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁷ Ancak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şiirin Arap toplumundaki yeri ve değerini bilen, ayrıca neredeyse mensup olduğu ailesinin tamamına yakınının şâir olmaları, yukarıda değinmeye çalıştığımız tezleri çürüttüğünü söylemek yanlış bir yaklaşım olmasa gerek.¹⁸ Yine özellikle hicretten sonra müşriklerin, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Müslüman toplumunu rencide etmeye yönelik yazdıkları şiirlere cevap yazmak için dönemin Müslüman şâirlerine izin vermesi, hatta kaynaklar incelendiğinde bunları teşvik ettiğine dair hadislerin ilgili kitaplarda yer aldığı görülecektir.¹⁹

Bütün bunlardan Hz. Peygamber’in (s.a.v.), şiir söylediği sonucu da çıkarılmamalıdır. Zira O, Arap toplumunda bu dile vakıf bir kişiliğe sahip olmasına rağmen bu edebî türü hiç kullanmamıştır. Bu durum kendisine vahiy gelmeden önce de mevcut olan bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Zira Allah’ın ondan şâirlik vasfını nehyettiği Kur’an’ın birçok yerinde zikredilmektedir.²⁰ Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şiir hakkında bilgisine gelince; o, içinde doğup yetiştiği toplumu iyi bir şekilde

⁷ el-Enbiyâ, 21/5.

⁸ eş-Şuarâ, 26/224.

⁹ Yâsîn, 36/69.

¹⁰ es-Sâffât, 37/36.

¹¹ et-Tûr, 52/30.

¹² el-Hâkka, 69/41.

¹³ Abdulkâdir el-Kit. *fi’ş-Şi’ri’l-İslâmî ve’l-Ümevî*. (Beirut: Dârü’n-Nahdatü’l-Arabiyye. 1987). 11.

¹⁴ Münevver b. Muhammed el-Harbî. *Şahsiyetü’r-resûl fi’ş-Şi’ri sadri’l-İslâm*. (Ürdün: Câmiatü Mûte. Risâletü’l-Mâcîster. 2009). 13.

¹⁵ eş-Şuarâ 26/225-226.

¹⁶ eş-Şuarâ 26/227.

¹⁷ Bu konudaki hadisler için bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî. *el-Câmi’u’s-sahîh*. (İstanbul: el-Mektebetü’l-İslâmî. 1979). Edeb, 287; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi’u’s-sahîh*. (Beirut: Dâr İhyai’l-Kütübi’l-Arabiyye. 1991). Şiir, 9.

¹⁸ İsmail Güleç. “Hz. Peygamberin Şiire Karşı Tutumu”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 19 (2017). 124.

¹⁹ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî Tirmizî. *el-Câmi’u’s-sahîh*. (Kahire: Dârü’l-Meârif. 1975). Edeb, 72; Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş’as b. İshak es-Sicistani el-Ezdi. *es-Sünen*. (Beirut: Dâr İhyâu’s-Sünneti’n-Nebeviyye. 1988). Edeb, 91.

²⁰ Hafâcî. *el-Hayâtü’l-edebiyeh ba’de zuhûri’l-İslâm*. 64.

analiz eden bir zekâyâ sahipti, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bazı şiirlerin kulağa daha gelmesi için bazı kelimeleri değiştirdiğine dair kaynaklarda birçok çok bilgi mevcuttur.²¹

İslâm dininin elçisi olan Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke döneminden sonra kendisine Medine'yi yurt olarak seçmiştir. Bu zaman diliminde Müslümanların elde ettikleri başarı ve kazanımlarını hazmedemeyen müşrikler, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) ve Müslümanları hedef tahtasına koyarak yazdıkları şiirleri bir savaş aracı olarak kullanmışlardır. Yukarıda da anlatıldığı gibi Arap toplumunun içerisine yetişip şiirin insanlar üzerindeki psikolojik etkisini bilen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu önemli sanatı İslâm dinine yapılan saldırılara karşı etkili bir silah olarak kullanmaması düşünülemezdi. Dolayısıyla da Hz. Peygamber (s.a.v.) şiir yeteneğine sahip sahâbelerin müşriklere karşı koymalarını ve şiirleriyle bu dine hizmet etmelerini telkin etmiştir.²²

2. Sadru'l-İslâm Dönemi Şiirinde Tevhit

Tevhit, Sözlükte tef'îl babından mastar olup; *tek olmak, bir şeyi tek olarak kabul etmek, birlemek* gibi anlamlara gelir.²³ Bir terim olarak ise; Yüce Allah'ın zatında, sıfatlarında, ibadete layık olması açısından tek ve bir olduğuna, eşi ve denginin bulunmadığına zihnen ve kalben inanmak, kabul etmek demektir.²⁴

İslâm dininin indirildiği günden itibaren insanları davet ettiği temel ilke; Allah'ın bir olduğu hakikatidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke döneminde özellikle bunu insanlara anlatmıştır. Câhiliye Arap toplumu Allah'a inanmakla birlikte kendilerini Allah'a yakınlaştırdıkları ve şefaathçi olacakları iddiasıyla ona putları ortak koşuyorlardı.²⁵

Arap toplumunda her kabilenin kendine özel putu bulunmakla beraber bu dönemde isimleri ön plana çıkan ve Araplara arasında meşhur olan bazı put isimlerinin Kur'an-ı Kerim'de de bu yaygın inancın yanlışlığına dikkat çekmek için zikredilmiştir.²⁶

Bu tema az da olsa Câhiliye dönemi şiirinde işlenmiştir. Dönemin muallakâ şâiri ve aynı zamanda Müslüman olan Lebîd b. Rebîa (r.a.) (ö. 40 veya 41/660 veya 661) aşağıdaki şiiri Câhiliye döneminde söylenmiş en doğru söz olarak kabul edilmiştir. (Tavîl):²⁷

أَلَا كُنْ شَيْءٌ مَّا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ وَكُنْ نَعِيمٌ لَا مَحَالَةَ زَائِلٌ

"İyi bilin, Allah'tan başka her ne varsa bir gün yok olacaktır ve her nimet bir gün yok olmaya mahkûmdur."

Bu şiirin ilk mısrası olan İyi bilin, Allah'tan başka her ne varsa bir gün yok olacaktır. Kısmını Hz. Peygamber (s.a.v.) takdir etmiş ve Şimdiye kadar bir şâirce söylenmiş en doğru sözdür buyurarak beğenisini ifade etmiştir. ²⁸ Lebîd'in bu konuda yazdığı başka şiirleri de mevcuttur.²⁹ Ayrıca Câhiliye döneminde Hikmetli sözleriyle tanınan Arap şâiri Ümeyye b. Ebi's-Salt'in (ö. 8/630) şiirleri de bu gurupta kabul edilmiştir.

²¹ Yahyâ el-Cübûrî. *el-İslâm ve Şi'r*. (Bağdat: Matbatü'l-İrşâd. 1963). 54-57.

²² Mehmet Yalar. "İslâm Arap Şiiri ve Hz. Peygamber". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18/1 (2009). 72-74.

²³ Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî. *el-Kâmûsü'l-muhîd*. thk. Yusûf el-Bikâî. (Beyrut: Dârü'l-Fikr. 1995). "vahhade", 293.

²⁴ Alî b. Muhammed İbn Ebi'l-İzz. *Şerhü't-Tahâviyye fi'l-Akide'ti's-Selefiyye*. thk. Ahmed b. Alî. (Kahire: Dârü'l-Hadis. 2000). 19-20.

²⁵ Zümer suresinde bu husus şöyle ifade edilmektedir; مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبَنَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى "Sadece bizi Allah'a yakınlıktırınlar diye onlara tapıyoruz" ez-Zümer, 39/3; yine Yûnus suresinde; وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شَفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ; "Allah'ı bırakıp kendilerine fayda da zarar da vermeyen şeylere tapıyorlar ve bunlar Allah katında bizim aracımızdır/şefaathimizdir diyorlar" Yûnus, 10/18.

²⁶ Örnek olması açısından bkz. En-Necm, 53/19-20.

²⁷ Lebîd b. Rebîa Ebû Âkîl. *Divân Lebîd b. Rebîa*. (Beyrut: Dâr Sâdir. ts.). 132.

²⁸ Buhârî. *el-Câmi'u's-sahîh*. "Edeb" 90; İbn Hacer el-Askalânî. *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. çev. Naim Erdoğan (İstanbul: İz Yayıncılık. 2010). 1/203; İbnü'l-Esîr. *Üsdü'l-ğabe fi ma'rifeti's-sahâbe*. (Beyrut: Dâr İbn Hazm. 2012). 1052.

²⁹ Câhiliye döneminde konuyla ilgili yazdığı diğer şiirle için bkz. Hamdû Tammâs. *Divân Lebîd b. Rebîa*. (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife. 2004). 1/48; Muhammed Ali el-Hüsni. *Divânü'l-Arap meosûatu Lebîd b. Rebîa*. (Ebu Dabî: Dârü'l-kütübü'l-Vataniyye. 2012). 85.

Şâirler İslâm'la şereflendikten sonra bu temayı şiirlerinde özellikle de müşriklerle yapılan mücadelede kullanmışlardır. Zira bu dönemin toplum yapısı iki guruptan oluşuyordu; inananlar ve inananmayanlar. İnanmayanların çoğunluğunu da daha önceden de anlatıldığı gibi Allah'ın varlığını kabul etmekle beraber ona ortak koşan ve tevhit ilkesini kabul etmeyenler oluşturuyordu. Bu şâirler arasında Peygamber (s.a.v.) şâirleri diye bilinen şahsiyetler dışındaki şâirler de tevhit temasını sık sık şiirlerinde işlemişlerdir.

Hem Câhiliye hem de İslâm döneminde şiir söyleyen ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ilk şâirlerinden olan Hassân b. Sabit (r.a.) (ö. 60/680) bu temayı şiirlerinde işlemiştir. O, Allah'a olan inancını aşağıdaki şiirle ifade ediyor. (Tavîl):³⁰

وَتَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ لَا رَبَّ غَيْرَهُ وَأَنَّ كِتَابَ اللَّهِ أَصْبَحَ هَادِيًا

“Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Allah'ın kitabının hidayet kaynağı olduğunu biliyoruz.”³¹

Bu şiirde tevhit ilkesi olan Allah'ın birliğine olan ikrar mevcuttur. Şâir, bütün benliği ile bunu kabul ettiğini güzel bir şekilde ifade etmiştir. Bunu ifade ettikten sonra şâir diğer bir hususa da değinerek gönderilen kitabın yol gösterdiğini ve bu sayede insanlara rehberlik ettiğini veciz bir şekilde anlatmaya çalışmaktadır.

Yine yukarıda Câhiliye döneminde tevhit şiirini verdiğimiz Lebîd b. Rebîa Allah'a karşı takvanın en büyük erdem olduğunu, ayrıca Tevhit ilkesini ve dilediğini yapma konusunda muhayyer olduğunu anlatmıştır. Aşağıdaki şiiri de bu temaya örnek teşkil etmektedir. (Remel):³²

إِنَّ تَقْوَى اللَّهِ أَخْذُ نَفْسِي وَبِأَدْنَى نَفْسِي وَبِأَدْنَى نَفْسِي وَبِأَدْنَى نَفْسِي
أَخْذُ اللَّهِ أَخْذُ اللَّهِ أَخْذُ اللَّهِ أَخْذُ اللَّهِ أَخْذُ اللَّهِ أَخْذُ اللَّهِ أَخْذُ اللَّهِ

“Rabbimizden sakınmak en büyük erdemdir, geride kalmam da öne çıkmam da Allah'ın elindedir.

Şükürüm eşi ve benzeri bulunmayan Allah'a mahsustur, iyilik onun elindedir, ne dilerse onu yapar.”³³

Şâir bu beyitlerde kişinin bu dünyada yaptığı en iyi amelin Allah'tan korkmak olması gerektiğine vurgu yapmış ve devamında hayır ve şerrin Allah'ın elinde oluşunu ikrar etmiş, Allah'ın eşi ve benzerinin olmadığını dile getirmek suretiyle de tevhit ilkesine işaret etmiştir.

Sadrü'l- İslâm dönemi şâirlerinden Ka'b b. Mâlik el-Ensârî (r.a.) (ö. 50/670) Allah'tan başka ilâh olmadığını ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) olan imanını şu şekilde dile getirmektedir. (Tavîl):³⁴

شَهِدْنَا بِأَنَّ اللَّهَ لَا رَبَّ غَيْرُهُ وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ بِالْحَقِّ ظَاهِرٌ

“Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Peygamberin hak ile geldiğine iman ettik.”³⁵

Şâir bu beyitte Allah'tan başka rab olmadığına inanarak, tevhit temasına işaret etmiştir. Şiirin devamında da Allah'ın elçi olarak gönderdiği peygamberine de iman ettiğini ikrar etmek suretiyle de imanını pekiştirdiğini, bunu yaparken de onun hak ile geldiğini de ifade etmiştir.

³⁰ Hassân b. Sâbit Ebû'l-Velîd. *Dîvân Hassân b. Sâbit*. (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye. 1994). 254.

³¹ Mehmet Emin Efe. *Abbasi Dönemine Kadar Arap Şiirinde Dini Temalar*. (Ankara: İlahiyât Yayınları. 2019). 59.

³² Ebû Âkîl. *Dîvân Lebîd b. Rebîa*. 46.

³³ Kenan Demirayak. *Arap Edebiyatı Tarihi-II. Sadru'l-İslâm Dönemi*. (Erzurum: Fenomen Yayınları. 2017). 1/145.

³⁴ Kâ'b b. Mâlik Ebû Abdillâh, *Dîvân Kâ'b b. Mâlik*, thk. Sâmî Mekkî (Bağdat: Mektebetü'n-Nahda, 1966), 200.

³⁵ Efe. *Abbasi Dönemine Kadar Arap Şiirinde Dini Temalar*. 58.

Câhiliye dönemi muallakâ sahibi Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın (ö. 609) oğlu ve Ka'b b. Züheyr'in (r.a.) (ö. 24/645) kardeşi olan Büceyr b. Züheyr b. Ebî Sülmâ (r.a.) (ö. 26/647) tevhid temasını kurtuluş yolu olarak görmektedir. Bu yolun temeli de Câhiliye döneminde taptıkları putlardan ve ana baba dininden uzaklaşarak mümkün olabileceğini aşağıdaki beyitlerde ifade etmektedir. (Tavîl):³⁶

إِلَى اللَّهِ لَا الْعُرَى وَلَا الْأَلَاتِ وَخَدَهُ قَتَّحُوا إِذَا كَانَ التَّجَاءُ وَتُسَلِّمُ
لَدَيْ يَوْمَ لَا يَسْجُو وَيَسْجُو بِمُغْلَبٍ مِنَ النَّارِ إِلَّا طَاهِرُ الْقَلْبِ مُسَلِّمُ
فَدِينُ زُهَيْرٍ وَهُوَ لَا شَيْءٌ عِنْدَهُ وَدِينُ أَبِي سَلَمَى عَلَيَّ مُحَمَّدٌ

“Ne Uzzâ'ya ne de Lât'a yalnızca Allah'a yönelin, kurtulma anı geldiğinde sizde de tamamen kurtulursunuz.

Müslüman ve kalbi temiz olanların dışında, ateşten kurtulup kaçamayacağı bir günde.

Züheyr'in -bir hiç olan- dini, batıldır. Ebî Selmâ'nın dini de bana haramdır.”³⁷

Bu şiirde Büceyr, Câhiliye döneminde meşhur olan putların fayda veremeyeceğini, dolayısıyla da gerçek anlamda ibadet ve boyun eğmenin yegâne yaratıcı olan Allah'a olması gerektiğini ifade etmektedir. Daha sonra babasının dolayısıyla da atalarının yaptıkları ibadetlerin boş ve batıl olduğunu, kendisinin bu delalete düşmeyeceğini anlatarak tevhit inancına sadık kalacağını anlatmaktadır.

Muhadram³⁸ şâirlerden en-Nâbiga el-Ca'dî el-Âmirî (r.a.)(ö. 65/685) gerek Câhiliye gerekse İslâm'da nezaketiyle bilinen bir karakter yapısına sahip bir şahsiyettir. Bu huyu onun yazdıklarında da kendini göstermiştir.³⁹ Bu şâir Müslüman olduktan sonra Allah'ın birliğini şiirlerinde dile getirmektedir. Tevhit inancını kasidelerinde işlemiştir. Onun bu konuda yazdığı bir beyit aşağıdaki gibidir: (Münsrih):⁴⁰

الْحَمْدُ لِلَّهِ لَا شَرِيكَ لَهُ مِنْ أُمَّ يَغْلِبُهَا فَتَنْفَسُهُ ظَلَمًا
الْمَوْلِجِ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ وَفِي اللَّيْلِ نَهَارًا يَنْجُرُجُ الظَّلَمًا

“Ortağı olmayan Allah'a hamd olsun, kim bu sözü söylemezse nefesine yazık etmiş olur.

Geceyi gündüze katan gündüzü de geceye katan, karanlığı aydınlatandır/kaldırandır.”

Bu beyitlerde şâir tevhit ilkesini benimsemeyen kişinin kedisine haksızlık ettiğini anlatmaktadır. Sadece bu hakikati ifade etmekle de yetinmemiştir. Yaratıcının kudretinin bir göstergesi olarak da geceyi gündüze gündüzü de geceye katması ve karanlığı kaldırması onun tek olması ile açıklamıştır. Dikkat edilirse şâirin burada Kur'an'dan ilham aldığını müşahede etmekteyiz. Zira Fâtır sûresinde “Allah, geceyi gündüze, gündüzü de geceye katıyor”⁴¹ ayetiyle bu hakikat anlatılmaktadır. Sadru'l-İslâm dönemi şâirlerinin bu dönemde şiir yazarken, Allah'ın kitabı Kur'an'dan etkilenme hepsinin ortak özelliği olduğunu söylememiz mümkündür.

3. Sadru'l-İslâm Dönemi Şiirinde Peygamber

İnsanlarla yaratıcısı arasındaki iletişimi sağlamak için Allah, tarih boyunca kendi varlığını, birliğini ve yalnızca kendisine ibadet edilmesini insanoğlundan istemiştir. Bunun yerine getirilmesi

³⁶ İbnü'l-Esir. *Üsdü'l-ğabe fi ma'rifati's-sahâbe*. 101.

³⁷ Efe. *Abbasi Dönemine Kadar Arap Şiirinde Dini Temalar*. 59.

³⁸ Muhadram, bir edebiyat terimim olarak: Hz. Peygamber'le görüşüp görüşmeme, ona inanıp inanmama konusunu dikkate alınmadan ömrünün bir kısmını Câhiliye döneminde, bir kısmını ise İslâm devrinde geçiren ve her iki dönemde de eser veren şâirlere verilen isimdir. el-Kureşi. *Cemheretu eş'ari'l-Arab fi'l-cahiliyyeti ve'l-İslâm*. 84.

³⁹ Zülfikar Tüccar. “Nâbiga el-Ca'dî”. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 2006). 32/261.

⁴⁰ Ebû Leylâ Kays b. Abdillâh b. Udes b. Rebîa en-Nâbiga el-Ca'dî. *Dîvânü'n-Nâbigati'l-Ca'dî*. thk. Vâdih es-Samed. (Beyrut: Dâr Sâdir. 1998). 147-148.

⁴¹ Fâtır, 35/13.

için de ilk insandan başlayarak son peygamber olan Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelene kadar binlerce Peygamber göndermiştir. Bu elçilik vazifesini üstlenen Peygamberler insanları doğru yola davet etmişlerdir. Ancak insanın içinde yaşadığı toplumun, hayat şartlarının da etkisiyle bu davete çoğunlukla karşı çıkanlar olmuştur. İnsanların Peygamberlere karşı zıt tavır alması Kur'an'ın birçok ayetinde ifade edilmiştir.⁴²

Hız. Peygamber (s.a.v.) tebliğ vazifesine başladığı zaman müşrikler tarafından yalanlanmıştır. Bu durum sadece Mekke dönemiyle sınırlı kalmamış, hicretten sonra da devam etmiş müşrikler tarafından sürekli olarak sataşmalara maruz kalmıştır. Bu sataşmalar hicretten önce bire bir olarak ve yüz yüze yapılmış, sonrasında ise yazdıkları hiciv şiirleriyle devam etmiştir.

Medine'de Hız. Peygamber'in (s.a.v.) etrafında bulunan Müslüman şâirler, İslâm dinine ve onun elçisine inanmayan toplum olan müşriklere karşı aynı silahla karşı koymuş, bir yandan Peygamber'e (s.a.v.) methiyeler yazarken diğer yandan da müşrikleri hicvetmişlerdir. Dolayısıyla Sadru'l-İslâm dönemi şiirlerinde Hız. Peygamber (s.a.v.) teması sıkça işlenmiştir. Bu konu sadece onun hayatta olmasıyla sınırlı kalmamış, vefatından sonrada devam etmiştir.

Bu dönemde şâirler, Peygamber (s.a.v.) temasını işlerken onun farklı yönlerini de ele almışlardır. Klasik Arap edebiyatında var olan temalara ek olarak, Hız. Peygamber'in (s.a.v.) öne çıkan özelliklerini, yazdıkları beyitlerde işlemişlerdir. Peygamber şâiri, Hassân b. Sâbit'in (r.a.) onun rahmet yönünü ön plana çıkardığı aşağıdaki beyti, Hız. Peygamber'in (s.a.v.) bütün inananlara karşı olan şefkatini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır (Tavîl):⁴³

عَزِيْرٌ عَلَيْهِ اَنْ يَّجِيْدُوْا عَنِ الْهَدٰى خَرِيْصٌ عَلٰى اَنْ يَّسْتَقِيْمُوْا وَيَهْتَدُوْا

"Doğru yoldan ayrılmaları ona zor gelir, doğru olmaları ve hidayete erişmeleri için çok isteklidir."

Bu beyitte Tevbe sûresinin 128. âyetinden iktibâs bulunmaktadır: "Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur." Şâir Hız. Peygamberin müminlere ne kadar düşkün olduğunu âyeti de referans alarak güzel bir şekilde ifade etmektedir.

Kasîdetü'l-Bürde'nin sahibi sahâbî ve şâir Ka'b b. Züheyr (r.a.), Hız. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek özrünü beyan ettiği kasidesinin bir beytinde, Peygamber'i (s.a.v.) nura benzetmiştir. Bu beyit aşağıdaki gibidir (Basîl):⁴⁴

اِنَّ الرُّسُوْلَ لَنُوْرٌ مُّسْتَضٰءٌ بِهٖ مُهَيِّدٌ مِّنْ سَيُوْفِ اللّٰهِ مَسْئُوْلٌ

"Şüphesiz ki Resûlullah kendisiyle aydınlanan bir nur, Allah'ın çekilmiş kılıçlarından bir kılıçtır."

Şâir burada bir taraftan peygamberin insanlara doğru yolu gösterdiğini anlatırken, diğer taraftan da onun cesaret vasfına da işaret etmektedir. Zira o dönemin Arap toplumunda kılıç, cesaret ve kahramanlığı temsil eden bir şahsiyet olarak toplumun önünde durmaktadır.

Abdullah b. Revâha (r.a.) (ö. 8/629) bu dönemde şiirlerinde peygamber temasını çokça işleyenlerin arasında yer almıştır. O, daha çok Hız. Peygamber'e (s.a.v.) methiye kasidelerini yazmıştır. Rivayete göre; bir gün Rasullullah onu yanına çağırmış ve kendisinden şu anki durumu gerektiren bir

⁴² İnanmayan insanların Peygamberlere karşı çıkmaları, yalanlamaları ve onları bazı vasıflarla itham etmeleri konusunda örnek olması için Peygamberlerle kavimleri arasındaki diyalogların çok geçtiği Hüd ve Şuarâ sûresindeki ayetlere konu hakkında fikir vermek için yeterlidir.

⁴³ Ebü'l-Velîd. *Dîvân Hassân b. Sâbit*. 62.

⁴⁴ Kâ'b b. Züheyr Ebü'l-Mudarrab. *Dîvân Kâ'b b. Züheyr*. thk. Alî Fâûr. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. 1997). 67.

şiiir yazmasını istemiş o da aşağıdaki giriş kısmından iki beyit vereceğimiz methiye kasidesini söylemiştir. (Tavîl):⁴⁵

إِنِّي تَفَرَّسْتُ فِيكَ الْحَيَّرَ أَغْرِفُهُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنَّ مَا خَانِي الْبَصْرَ
أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمُ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ فَقَدْ أُزْرَى بِهِ الْقَدْرُ

“Ben tanıdığım iyiliği sende gözlemledim, gözlerimin yanılmadığını Allah da bilir. Sen Peygambersin ve hesap gününde şefaatten mahrum olan kimseyi kaderin utandıracağı kişisin.”⁴⁶

Peygamber şâiri, bu iki beyitte bütün hayırların Hz. Peygamber’de (s.a.v.) bulunduğunu ve bu konuda kendisinin yanılmadığını anlatmıştır. Daha sonra bu söylediklerini pekiştirmek için onun Kıyamet günündeki rolüne işaret etmiştir. Bu da Allah’ın Peygamberine verdiği şefaet yetkisidir. Abdullah bundan mahrum kalacak kimselerin kaderin kendilerini utandıracak kişiler olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Sadru'l-İslâm döneminde kahramanlık şiirleriyle tanınan sahâbî Abbâs b. Mirdâs (r.a.) (ö.? /?): Huneyn savaşı sırasında Hz. Peygamber’i (s.a.v.) aşağıda yazdığı şiirle övmüştür. (Kâmil):⁴⁷

يَا خَاتَمَ النَّبَاءِ إِنَّكَ مُؤَسَّسٌ بِالْحَقِّ كَمَا هُدَى السَّبِيلَ هَذَا كَمَا
إِنَّ الْإِلَهَ بَنَى عَلَيْكَ حُجَّةً فِي خَلْقِهِ وَتَحَمَّداً سَمَّا كَمَا

“Ey Peygamberlerin sonuncusu, sen hak ile gönderildin, bütün doğru yollar senin gösterdiğindir.

Allah, yarattıklarının içerisinde sana karşı bir sevgi oluşturmuş ve seni Muhammed ismiyle isimlendirmiştir.”

Şâir bu beyitlerde Allah Resulünün son peygamber olduğunu ikrar ettikten sonra onun hak ile gönderildiğinin altını çizmiş, daha sonra da gerçek anlamda doğru yolların Hz. Peygamber’in (s.a.v.) getirdiği yollar olduğunu açıkça ifade etmiştir. Devamında ise, Allah’ın onun sevgisini tüm mahlukta yerleştirdiğini ve Muhammed olarak isimlendirdiğini anlatmıştır. Burada dikkat edilirse şâir, Peygamberin bir özelliği olan son peygamber olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır.

Ka’b b. Mâlik (r.a.) Peygamberin Müslümanlar arasındaki konumunu ve ona olan bağlılıklarını aşağıdaki beyitte net bir şekilde ortaya kaymaktadır. (Tavîl):⁴⁸

وَفِينَا رَسُولُ اللَّهِ تَتَّبِعُ أَمْرُهُ إِذَا قَالَ قَالِ فِينَا الْقَوْلَ لَا تَنْطَلِمُ

“Aramızda emrine uyduğumuz Allah’ın Peygamberi vardır. Bize bir şey söylediğinde onu araştırmayız (hemen yerine getiririz).”

Şâir bu beytin de içinde bulunduğu kasideyi, Uhud savaşında Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Müslümanları hicveden müşrik şâir Hübeyre b. Ebî Vehb’e cevap olarak yazmış, Hz. Peygamber ve ona tabi olan Müslümanları övmüştür.⁴⁹ Bu beyitte Peygamber bir şey söylemişse onun yerine getirilmesi için başka bir nedenin araştırılmasına gerek olmadığını, Müslümanlar için bunun yeterli olduğunu kısa ve öz olarak anlatmıştır.

⁴⁵ Abdullah b. Revâha Ebû Muhammed. *Dîvân Abdullâh b. Revâha*. thk. Velid Kassâb. (Riyad: Darü'l-Ulûm. 1982). 94.

⁴⁶ Demirayak. *Arap Edebiyatı Tarihi-II. Sadru'l-İslâm Dönemi*. 1/96.

⁴⁷ Abbâs b. Mirdâs. *Dîvânü'l-Abbâs b. Mirdâs*. thk. Yahyâ el-Cübûrî. (Dîmaşk: Müessesetü'r-Risâle. 1991). 122.

⁴⁸ Ebû Abdillâh. *Dîvân Kâ'b b. Mâlik*. 224.

⁴⁹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî. 1990). 3/95.

Başka bir yerde yine Ka'b b. Mâlik (r.a.) Hz. Peygamber'i (s.a.v.) bir yıldızla benzetmiş ve onun nurunun bütün yıldızlarını üstünde olduğunu aşağıdaki beyitte anlatmıştır. (Tavîl):⁵⁰

فِينَا الرَّسُولُ شَهَابٌ نُمُّ نَتَّبَعُهُ نُورٌ مُضِيءٌ لَّهُ فَضْلٌ عَلَى الشُّهُبِ

“İçimizde bir yıldız olarak Allah'ın Peygamberi vardır, biz ona tabi oluruz, o, bütün yıldızların üstünde olan aydınlatıcı bir nurdur.”

Yukarıda da anlatıldığı gibi sadru'l-İslâm döneminde Hz. Peygamber (s.a.v.) teması yalnızca hayatta olmasıyla sınırlı kalmamış, vefatından sonrada birçok şiirde işlenmiştir. Biz burada çalışmanın kapsamını sınırladığımız için bu dönem içindeki şâirlerin söylediği bazı beyitleri vermeye çalışacağız.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra Hassân b. Sâbit (r.a.) bu tema altına girebilecek birçok şiir yazmıştır. Ancak ölümlere ağıt yakılmayı yasaklayan hadislerin etkisiyle yazılan mersiye şiirleri genel anlamda kısa olmuştur. Aşağıda Hassân b. Sâbit'in (r.a.) yazdığı ve Peygamberin izlerinin hâlâ mevcut olduğuna anlatan bir beyit verilecektir. (Tavîl):⁵¹

بَطِينَةٌ رَسْمٌ لِلرَّسُولِ وَمَعَهْدٌ مُبِيرٌ وَقَدْ تَعْمُو الرَّسُومُ وَهَمْدٌ

“İzleri silinip yok olduğu halde Taybe'de (Medine) Allah'ın elçisinin aydınlatıcı izleri ve hatırası vardır.”

Burada Peygamber şâiri kalbinin derinliklerinde hissettiği ayrılık acısının özlemine dile getiriyor. Bu özlemine Peygamberin Medine'ye hicret ederken Taybe diye isimlendirdiği bu kelimeyi kullanarak mübarek beldenin hâlâ izlerini taşıdığını anlatarak ortaya koyduğunu görmekteyiz.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) halası Ervâ bint Abdilmuttalib (r.a.) (ö. 15/636) Peygamberin vefatından sonra onun kendileri için ne derece önemli olduğunu ve bütün güzel huyları kendisinde cem ettiğini aşağıdaki şiirinde anlatmıştır. (Tavîl):⁵²

أَلَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنْتُ رَحَاءَنَا وَكُنْتُ بِنَا بَرًّا وَمَنْ تَكَ جَنِيًّا
وَكُنْتُ رَحِيمًا هَدِيًّا وَمُعَلِّمًا لِيئِكَ عَلَيَّكَ الْيَوْمَ مَنْ كَانَ بَاكِيًا
لَعَنَرِي مَا أَنْجِي النَّبِيَّ لِمَوْتِهِ وَلَكِنْ هَرَجَ كَانَ بَعْدَكَ آتِيًا

“Ey Allah'ın elçisi sen bizim umudumuzdun ve bize karşı iyilik kaynağıydın ve kaba da değildin.

Sen merhametli, yol gösterici ve öğretmenimizdin, kim ağlayacaksa bugün sana ağlasın.

Yemin olsun peygamberin ölümüne ağlamıyorum, fakat senden sonra gelen fitneye ağlıyorum.”

Yukarıdaki beyitlerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) halası peygamberin Müslümanlar ve ailesi için bir umut olmanın yanında herkese karşı iyiliksever, merhametli, doğru yola götüren bir öğretmen olduğunu anlatmıştır. Devamın da ise ağlayacak birisi varsa bugün o büyük Peygamberin bu dünyadan göçüp gitmesine ağlamasını istediğini söylemektedir. Ancak daha sonra bu göz yaşlarının sadece onun ölümü için olmadığını, zira Peygamber hayatta olduğunda Allah'ın rahmetinin devam ettiğini, fakat ölümünden sonra sağanak gibi gelecek fitnelere ağladığını ifade etmiştir.

Bu dönemin meşhur şâirlerinden Ka'b b. Mâlik Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra onun için mersiyeler yazmıştır. Yazdığı bu şiirlerinde onun hasretini, özlemin ve ayrılığının verdiği ıstırapı anlatmıştır.⁵³ Onun yazdığı mersiyelerinin bir tanesinde aşağıdaki beyit mevcuttur. (Müttekârib):⁵⁴

⁵⁰ Ebû Abdillâh. *Divân Kâ'b b. Mâlik*. 93.

⁵¹ Ebü'l-Velîd. *Divân Hassân b. Sâbit*. 60.

⁵² Muhammed İbn Sa'd. *et-Tabkâtü'l-Kübrâ*. thk. Alî Muhammed Ömer. (Kahire: Mektetü'l-Hâncî. 2001). 2/282-283.

يا عني فابكي بدع دزي حير البرية والمضطنى

“Ey gözüm! Gözyaşlarını akıtarak ağla, yaratılanların en hayırlısı ve Mustafa için”

Şâir bu beyitte Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mustafa ismini kullanarak yaratılmışların en hayırlısı olduğunu dolayısıyla da onun için gözyaşının akıtılmasını istemektedir. Ka'b b. Mâlik'in burada seçtiği Mustafa ismi peygamberlik makama uygun olarak gelmiştir. Zira o, yaratılanların içinden seçilen en hayırlı olandır ve bunu en iyi Mustafa ismi karşılamaktadır. Çünkü bu ismin anlamı seçilmiş olan demektir.

Sadru'l-İslâm dönemi şiirlerinde işlenen temalar içerisinde en çok Peygamber temasının işlendiğini söylemek abartı olmasa gerektir. Çünkü Müslüman şâirler onun şahsında topladığı özellikleri şiirlerine konu edinmişlerdir. Bu özelliklerin bir sınırı olmadığından bu temayı işleyenler için oldukça geniş bir malzeme mevcuttur.⁵⁵ Bu çalışmanın amacı bu dönemde yazılan bütün şiirleri değerlendirmek olmadığından verdiğimiz örneklerin bu konuyu aydınlatması için yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Sonuç

Sadru'l-İslâm dönemi şiirlerinde tevhit ve Hz. Peygamber (s.a.v.) temasının ele alındığı bu çalışmada, Câhiliye döneminde var olan bir edebiyat türü olan şiirin, İslâm dini geldikten sonra da gerilediğini savunanların aksine daha da ilerleyerek devam ettiği anlatılmaya çalışıldı. Üzerinde durulan diğer bir konu da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şiirin Arap toplumundaki yerini ve değerini bildiği gerçeğidir. Ancak bunlara rağmen kendisinin bu edebiyat türünü icra etmemiş olduğu gerek âyet gerekse dönemi anlatan kaynaklar vasıtasıyla ifade edilmeye çalışıldı. Dolayısıyla Hz. Peygamber şiiri tanır, bilir ve anlardı. Fakat onun bu sanatı kullanmadığı sonucuna varıldı.

İslâm'ın ve Hz. Peygamberin şiire bakışını kısaca anlatıldıktan sonra tevhit teması ele alınmıştır. Câhiliye dönemi şiirlerinde az da olsa bu temanın işlendiği, bunlardan bazılarının Hz. Peygamber'in (s.a.v.) de beğendiği tespit edilmeye çalışıldı. Daha sonra İslâm dininin temel hedefinin insanları tevhit ilkesine davet etmek olduğunun altı çizildi. Zira Câhiliye insanı Allah'a inanmakla beraber kendilerine şefaataçlı olacakları iddiasıyla Allah'a putları ortak koşuyorlardı.

Bu dönemde Müslüman olan şâirlerin tevhit temasını şiirlerinde sık sık kullandıkları müşahede edilmiştir. Bunlar sadece Peygamber şâiri olarak meşhur şâirlere üzgü bir durum olmamış, Medine'ye gelip Müslüman olan ve daha sonra kavminin yanına dönen şâirlerde de aynı tema işlenmeye devam etmiştir.

Sadru'l-İslâm döneminde Peygamber teması da yine çokça işlenen temaların başında gelmektedir. Bu şâirler, Hz. Peygamber hayatta olduğunda onun üstün vasıflarını yazdıkları kasidelere konu edinmekle yetinmemiş, Peygamber vefat ettikten sonra da ona duyulan özlemin bir göstergesi olarak kendisine mersiyeler yazmışlardır. Kısacası bu temanın peygamberin hayatıyla sınırlı kalmadığı vefatından sonra da hız kesmeden devam edildiği gözlemlenmiştir.

Kaynakça

Askalânî, İbn Hacer. *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. çev. Naim Erdoğan. 7 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

⁵³ Ebû Abdillâh. *Divân Ka'b b. Mâlik*. 173, 197.

⁵⁴ Ebû Abdillâh. *Divân Ka'b b. Mâlik*. 173.

⁵⁵ Yukarıda verilen örnekler dışında bu konuda daha detaylı şiirlere bakmak için bkz. İbn Sa'd. *et-Tabkâtü'l-Kübrâ*. 2/278 ve devamı.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-sahîh*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1979.
- Ca'dî, Ebû Leylâ Kays b. Abdillâh b. Udes b. Rebîa en-Nâbiga. *Dîvânü'n-Nâbigati'l-Ca'dî*. thk. Vâdih es-Samed. Beyrut: Dâr Sâdir, 1998.
- Cumahî, İbn Sellâm. *Tabakâtü's-şu'arâ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001.
- Cübûrî, Yahyâ. *el-İslâm ve's-Şi'r*. Bağdat: Matbatü'l-İrşâd, 1963.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1727, Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, ts.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-II, Sadru'l-İslâm Dönemi*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2017.
- Ebû Abdillâh, Kâ'b b. Mâlik. *Dîvân Kâ'b b. Mâlik*. thk. Sâmi Mekkî. Bağdat: Mektebetü'n-Nahda, 1966.
- Ebû Âkîl, Lebîd b. Rebîa. *Dîvân Lebîd b. Rebîa*. Beyrut: Dâr Sâdir, ts.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b el-Eş'as b İshak es-Sicistani el-Ezdi. *es-Sünen*. Beyrut: Dâr İhyâu's-Sünneti'n-Nebeviyye, 1988.
- Ebû Muhammed, Abdullâh b. Revâha. *Dîvân Abdullâh b. Revâha*. thk. Velîd Kassâb. Riyad: Darü'l-Ulûm, 1982.
- Ebü'l-Mudarrab, Kâ'b b. Züheyr. *Dîvân Kâ'b b. Züheyr*. thk. Alî Fâûr. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- Ebü'l-Velîd, Hassân b. Sâbit. *Dîvân Hassân b. Sâbit*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. Basım, 1994.
- Efe, Mehmet Emin. *Abbasi Dönemine Kadar Arap Şiirinde Dini Temalar*. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2019.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsü'l-muhît*. thk. Yusûf el-Bîkâî. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995.
- Güleç, İsmail. "Hz. Peygamberin Şiire Karşı Tutumu". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 19 (2017), 123-146.
- Hafâcî, Muhammed Abdulmun'im. *el-Hayâtü'l-edebiyeye ba'de zuhûri'l-İslâm*. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1990.
- Harbî, Münevver b. Muhammed . *Şahsiyetü'r-resûl fi şî'ri sadri'l-İslâm*. Ürdün: Câmiatü Mûte, Risâletü'l-Mâcîster, 2009.
- Hüsnî, Muhammed Ali. *Dîvânü'l-Arap mevsûatu Lebîd b. Rebîa*. Ebu Dabî: Dârü'l-kütübü'l-Vataniyye, 2012.
- İbn Abdirabbih, Ahmed b. Muhammed. *el-İkdu'l-ferîd*. 9 Cilt. Kahire: el-Mektebetü't-Ticâriyetü'l-Kübrâ, 2. Basım, 1954.
- İbn Ebî'l-İzz, Alî b. Muhammed. *Şerhü't-Tahâviyye fi'l-Akideti's-Selefiyye*. thk. Ahmed b. Alî. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2000.
- İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed. *Mukaddime*. Beyrut: Dârü'l-Er'kam b. Ebî'l-Er'kam, 2001.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. Basım, 1990.
- İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabkâtü'l-Kübrâ*. thk. Alî Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektetü'l-Hâncî, 2001.
- İbnü'l-Esîr. *Üsdü'l-ğabe fi ma'rifeti's-sahâbe*. Beyrut: Dâr İbn Hazm, 2012.
- Kayrevânî, Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk. *el-Umde fi mehâsini's-şî'r ve âdâbih*. thk. Muhammed Muhyeddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l- Cîl, 5. Basım, 1981.
- Kit, Abdulkâdir. *fi's-Şi'ri'l-İslâmî ve'l-Ümevî*. Beyrut: Dârü'n-Nahdatü'l-Arabiyye, 1987.

- Kureşî, Muhammed b. Ebi'l-Hattab Ebû Zeyd. *Cemheretu eş'ari'l-Arab fi'l-cahiliyyeti ve'l-İslâm*. Kahire: Mat'baa'tu nahdti Mısır, Tzs.
- Mirdâs, Abbâs b. *Dîvânü'l-Abbâs b. Mirdâs*. thk. Yahyâ el-Cübûrî. Dımaşk: Müessetü'r-Risâle, 1991.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi 'u's-sahîh*. 5 Cilt. Beyrut: Dâr İhyai'l- Kütübü'l-Arabiyye, 1991.
- Özdemir, Abdurrahman. *Eski Arap şiirinin zirve isimlerinden biri Lebîd b. Rabîa el-Amiri ve Divanı*. Ankara: Araştırma Yayınları, 1. Basım, 2007.
- Tammâs, Hamdû. *Dîvân Lebîd b. Rebîa*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2004.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî. *el-Câmi 'u's-sahîh*. Kahire: Dârü'l-Meâ'rif, 1975.
- Tüccar, Zülfikar. "Nâbiga el-Ca' dî". 32/260-6-261. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Yalar, Mehmet. "İslâm Arap Şiiri ve Hz. Peygamber". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2009), 61-88.